

Kowalik, Tadeusz

Polak - twórcą pierwszego zarysu ekonometrii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/2, 419-420

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

(Dla przypomnienia podać można, że „Studia”, oprócz pierwszych czterech tomów przedseryjnych, składają się z następujących serii: A — „Historia Nauk Społecznych”; B — „Historia Nauk Biologicznych i Medycznych”; C — „Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych”; D — „Historia Techniki i Nauk Technicznych”; E — „Zagadnienia Ogólne”).

Właściwą bibliografię poprzedza wstęp podający krótko historię „Studiów” oraz opis bibliograficzny wszystkich ich tomów i zeszytów, zamyka natomiast indeks autorów oraz osób i nazw instytucji, występujących w tytułach artykułów.

R. T.

Z C Z A S O P I S M K R A J O W Y C H

HISTORIA STARAŃ O UNIWERSYTET NA POMORZU GDAŃSKIM

W nrze 1/1970 miesięcznika „Litera” Andrzej Bukowski opublikował artykuł *Droga do uniwersytetu w Gdańsku*, w którym przedstawił kolejne fazy starań o ten uniwersytet. Pierwsza publicznie rzucona myśl w sprawie utworzenia uniwersytetu na przyznanym Polsce po I wojnie światowej Pomorzu ukazała się w 1920 r., na łamach toruńskiego „Głosu Robotniczego”. Problem ten nabrał szerszego rozgłosu w 1923 r., z okazji obchodów 450 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Następną fazą dyskusji przypadła na lata 1930—1939. Zabrało wówczas głos wielu wybitnych uczonych. Po II wojnie światowej pierwsza publikacja na ten temat ukazała się w 1946 r. Artykuł prof. A. Bukowskiego doprowadzony jest do 1954 r. W nrze 2/1970 „Litera” autor ten pisał o ostatniej fazie tych starań.

Jak wiadomo, decyzja o zorganizowaniu uniwersytetu w Gdańsku zapadła latem 1969 r., a formalne powołanie Uniwersytetu Gdańskiego nastąpiło w marcu 1970 r.

Z. Br.

POLAK — TWÓRCĄ PIERWSZEGO ZARYSU EKONOMETRII

Wyróżnienie po raz pierwszy w dziejach nagrodą Nobla dwóch ekonomistów: Ragnara Frischa (Norwegia) i Jana Tinbergena (Holandia), zwróciło uwagę szerszej opinii publicznej zarówno na laureatów, jak i na reprezentowaną przez nich specjalność. Obaj laureaci są współtwórcami nowej gałęzi wiedzy ekonomicznej — ekonometrii, obaj też odegrali decydującą rolę w powstaniu w 1931 r. międzynarodowego towarzystwa ekonometrycznego oraz jego czasopisma („Econometrica”). Nagroda Nobla wiąże się właśnie z ich wkładem w dzieło matematyzacji badań ekonomicznych i wkład ten nie jest przez nikogo kwestionowany.

Ale z tej okazji stały się znane pewne fakty, które rzucają ciekawe światło również na rozwój polskiej myśli ekonomicznej w tej dziedzinie. Okazało się, że Polska jest nie tylko ojczyzną ekonomistów — zaliczanych do światowej czołówki — którzy mają istotny udział w tworzeniu ekonometrii, ale że również sam termin „ekonometria” został stworzony w języku polskim.

Powszechnie uważa się, że termin ten wprowadził na wzór terminu „biometria” jeden z wymienionych laureatów, Ragnar Frisch, w 1926 r.¹ Tymczasem list Emila

¹ Zob.: *Ekonometria*. W: *Wielka encyklopedia powszechna PWN*. T. 3. Warszawa 1964, ss. 328—329; oraz: O. Lange, *Wstęp do ekonometrii*. Wyd. 2. Warszawa 1961, s. 13.

Piotra Ehrlicha z Gliwic, zamieszczony w „Życiu Gospodarczym” (nr 4/1970), zasadnie kwestionuje to uznane mniemanie. Z owego listu, jak i z własnych poszukiwań, autorowi niniejszej notatki znane są następujące szczegóły.

W 1910 r. ukazała się nakładem Wydawnictwa Towarzystwa Szkoły Handlowej we Lwowie broszura Pawła Ciompy *Zarys ekonometrii i teoria buchalterii*. Jest to „osobne odbicie”, z t. 19 „Rocznika Asekuracyjno-Ekonomicznego” za 1910 r., obszernego artykułu tego autora *Majątek i kapitał w buchalterii*. Tak więc tytuł zawierający termin „ekonometria”² został dodany dopiero do odbitki. Ale w tekście Ciompa używa tego wyrazu wielokrotnie. W dodatku daje całkiem sensowną z dzisiejszego punktu widzenia definicję ekonometrii.

Autor *Zarysu* pisze: „Podobnie jak fizyka przedstawia zjawiska mechaniczne, akustyczne, dynamiczne itp., tak samo też i zjawiska ekonomiczne powinny być przedstawione za pomocą nauki, którą nazywam ekonometrią. Ekonometria opiera się na ekonomii, matematyce i geometrii i jest częścią ekonomii, podobnie jak trygonometria jest częścią geometrii. Buchalteria jest wntczas tylko użytkowaniem ekonometrii, podobnie jak matematyka użytkowuje prawidła algebry”³.

E. P. Ehrlich zebrał od znajomych Ciompy trochę wiadomości biograficznych. Ciompa był urzędnikiem bankowym we Lwowie, pochodził z Cieszyna, chorował na gruźlicę, zmarł we Lwowie w 1917 r. Z informacji zamieszczonych w jego innych publikacjach wiadomo, że w 1904 r. był rewidentem Banku Austro-Węgierskiego, a w 1913 r. dyrektorem Buchalterii Banku Krajowego we Lwowie.

Ciompa wydał kilka prac o charakterze poradnikowym, np. *Poradnik w sprawach pieniężnych i podatkowych*, a tylko jedną — spośród znanych mi — pracę badawczą: *Drożyzna w Galicji i nędza urzędnicza* (Lwów 1913). Ciekawe jednak, że w pracy tej, będącej w przeważającej mierze studium statystyczno-ekonomicznym, autor ani razu nie używa słowa „ekonometria”. Być może, był to jednorazowy pomysł, porzucony później całkowicie.

Nie wiem też, czy ukazała się zapowiedziana w cytowanej odbitce jego broszura w języku niemieckim (miała nazywać się: *Grundrisse einer Oekonometrie und die Theorie der Buchhaltung*, i ukazać się w Wiedniu jeszcze w 1910 r.). Druga część tej broszury miała zawierać omówienie „czynności handlowych”.

Tadeusz Kowalik

MATERIAŁY HISTORYCZNOMEDYCZNE W ARCHIWUM PAN

„Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk” nr 12 z 1969 r. przynosi dwa ważne dla historii medycyny opracowania Marii Wrzoskowej: *Materiały Witolda Chodźki* (ss. 40—81) oraz *Materiały Franciszka Czubalskiego* (ss. 82—97). Chciałbym tu zwłaszcza zwrócić uwagę na pierwszą z tych pozycji.

Działalność Chodźki, jak wiadomo, była bardzo rozległa i doniosła; toteż materiałami pozostałymi po nim, które znajdują się w Archiwum PAN¹, powinien zainteresować się każdy badacz zajmujący się dziejami: polskiego szpitalnictwa psychiatrycznego, organizacji ochrony zdrowia w Polsce, międzynarodowych instytucji ochrony zdrowia, stowarzyszeń mających na celu krzewienie oświaty sanitarnej i walkę z chorobami społecznymi, szkolnictwa medycznego i in.

² W oryginalnej ówczesnej pisowni: ekonometrya.

³ P. Ciompa, *Zarys ekonometrii* [...], ed. cit., s. 8.

¹ Informacja o innych jeszcze materiałach archiwalnych dotyczących W. Chodźki, znajdujących się w Lublinie, zawarta jest w bibliografii mego artykułu: *Witold Chodźko jako lubelski neurolog i psychiatra w latach 1901—1907*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 2/1969, s. 304.